

СУТНІСТЬ МІЖНАРОДНОГО ЗЛОЧИНУ АПАРТЕЙДУ ВІДПОВІДНО ДО ЧИННОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

THE ESSENCE OF INTERNATIONAL CRIME OF APARTHEID IN ACCORDANCE WITH APPLICABLE INTERNATIONAL LAW

Ставнічук Г.П.,

*студентка факультету прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

У статті проводиться аналіз сутності міжнародного злочину апартеїду відповідно до чинного міжнародного права. Розкривається недостатня дієвість сучасних механізмів боротьби з апартеїдом та необхідність їх удосконалення.

Ключові слова: апартеїд, міжнародний злочин, держава, відповідальність, міжнародне право.

В статье проводится анализ сущности международного преступления апартеида в соответствии с действующим международным правом. Раскрывается недостаточная действенность современных механизмов борьбы с апартеидом и необходимость их совершенствования.

Ключевые слова: апартеид, международное преступление, государство, ответственность, международное право.

The analysis of the nature of the international crime of apartheid is being conducted in accordance with current international law. This article describes the lack of effectiveness of current international legal mechanisms for combating the crime of apartheid and the need to improve these mechanisms or create new ones.

Key words: apartheid, international crime, state, responsibility, international law.

Постановка проблеми. Міжнародно-правові норми універсального характеру визначають апартеїд найтяжчим порушенням усіх принципів міжнародного права. Міжнародна спільнота, усвідомивши та визнавши шкоду та масштабність людських втрат внаслідок цього злочину, спрямовує всі можливі засоби та способи протидії та превенції апартеїду. Однак великої нормативно-правової бази та наявності міжнародно-правових механізмів, спрямованих на боротьбу з цим злочиним, не досить для ефективної протидії апартеїду на сучасному етапі. Тому актуальним постає питання про вдосконалення чинних та створення нових засобів та способів запобігання скоєнню такого тяжкого злочину, як апартеїд.

Стан опрацювання. Міжнародно-правові механізми боротьби з таким злочиним, як апартеїд, вивчали такі науковці, як: Р. Аго, Ю. Барбоза, М. Бассіоні, Г. Доннедьє де Вабр, Дж. Дугарт, П. Куріс, І. Бліщенко, К. Важна, І. Фісенко, В. Антипенко, В. Василенко, Н. Зелінська, І. Лукашук та інші. Однак питання сутності міжнародного злочину апартеїду відповідно до чинного міжнародного права вимагає подальшого дослідження.

Мета статті – дослідити сутність апартеїду відповідно до Міжнародної конвенції про припинення злочину апартеїду та покарання за нього 1973 р., Римського статуту Міжнародного кримінального суду та інших нормативно-правових актів. Звернути увагу на причетність держави до вчинення апартеїду.

Виклад основного матеріалу. Найсерйознішим порушенням зобов'язань за міжнародним правом є скоєння міжнародних злочинів, оскільки зачіпаються не лише інтереси всієї міжнародної спільноти, а й створюється загроза міжнародному миру і безпеці.

Після закінчення Другої світової війни міжнародне співтовариство погодилося з тим, що не лише на внутрішньодержавному рівні, а й на міжнародному мають бути встановлені імперативні норми захисту основних прав і свобод людини й головне – заборонити такі злочини, як апартеїд. Є велика кількість міжнародно-правових документів, які закріплюють як загальні зобов'язання держав стосовно забезпечення прав людини, так і спеціальні норми щодо попередження та припинення злочину апартеїду.

Організація Об'єднаних Націй активно займається питаннями, пов'язаними з дискримінацією, зокрема апартеїдом, з часу свого створення. Генеральна Асамблея визнає

практику апартеїду порушенням цілей та принципів Статуту ООН, що закріплено в численних резолюціях.

Римський статут Міжнародного кримінального суду (МКС) поширює свою юрисдикцію на злочин апартеїд та відносить його до злочинів проти людства. Відповідно до ст. 7 Статуту апартеїд – це антилюдські діяння, які здійснюються у контексті інституціоналізованого режиму систематичного гноблення і панування однієї расової групи над іншою расовою групою чи групами, здійснювані з метою збереження такого режиму [3]. В офіційному виданні МКС «Елементи злочинів» виділяють такі ознаки міжнародного злочину апартеїду:

1. Виконавець вчинив нелюдський акт проти однієї або більше осіб.

2. Виконавець усвідомлював фактичні обставини, що визначали характер акту.

3. Діяння було вчинено в контексті інституціоналізованого режиму систематичного гноблення і панування однієї расової групи над будь-якою іншою расовою групою або групами.

4. Виконавець мав умисел зберегти такий режим за допомогою цієї поведінки.

5. Діяння було вчинено в рамках широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти цивільного населення.

6. Виконавець знав, що діяння є частиною, або мав намір, щоб діяння було частиною широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти цивільного населення [1].

Одним із головних документів конвенційного характеру, спрямованих на протидію цьому злочину, є Міжнародна конвенція про припинення злочину апартеїду та покарання за нього, прийнята Генеральною Асамблеєю 30 листопада 1973 р. Метою прийняття Конвенції була боротьба проти апартеїду в ПАР, однак норми документа мають більш загальний характер [6]. У ст. 1 зазначено, що апартеїд є злочиним проти людства і що нелюдські акти, які є наслідком політики й практики апартеїду та схожі з ним політики й практики расової сегрегації і дискримінації, є злочинами, що порушують принципи міжнародного права, зокрема цілі та принципи Статуту Організації Об'єднаних Націй, і створюють серйозну загрозу міжнародному миру й безпеці [2].

Ст. 2 Конвенції конкретизує термін «злочин апартеїду», тобто він включає в себе такі нелюдські діяння, вчи-

нені з метою панування однієї расової групи людей над будь-якою іншою расовою групою та її систематичне гноблення, а саме:

1) позбавлення члена або членів расової групи чи груп права на життя і свободу особистості: а) шляхом вбивства членів расової групи; б) шляхом заповідання членам расової групи чи груп серйозних тілесних ушкоджень або розумового розладу та посягання на їх свободу чи гідність у результаті застосування до них катувань або жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, поводження та покарання; в) шляхом довільного арешту і незаконного утримання в тюрмах членів расової групи чи груп;

2) навмисне створення для расової групи таких життєвих умов, які розраховані на її повне або часткове фізичне знищення;

3) будь-які заходи законодавчого характеру та інші заходи, розраховані на те, щоб перешкодити участі расової групи у політичному, соціальному, економічному й культурному житті країни, та умисне створення умов, що перешкоджають повному розвитку такої групи;

4) будь-які заходи, зокрема законодавчого характеру, спрямовані на поділ населення за расовою ознакою шляхом створення ізолюваних резервацій і гетто для членів расової групи, заборони змішаних шлюбів між членами різних расових груп, експропріації земельної власності, що належить расовим групам або їхнім членам;

5) експлуатація праці членів расової групи чи груп, зокрема використання їхньої примусової праці;

6) переслідування організацій та осіб шляхом позбавлення їх основних прав і свобод за те, що вони виступають проти апартеїду [2].

Проаналізувавши ст. 2 Конвенції 1973 р., можна зробити висновок, що дії, які становлять міжнародний злочин апартеїду, можуть бути вчинені лише із залученням державного механізму [6]. Оскільки такі акти, як довільний арешт і незаконне утримання в тюрмах членів расової групи або будь-які заходи, зокрема законодавчого характеру, спрямовані на поділ населення за расовою ознакою шля-

хом створення ізолюваних резервацій і гетто для членів расової групи можуть бути здійсненні лише за допомогою центральних виконавчих та законодавчих органів, а також із залученням всієї правоохоронної системи держави [4]. Отже, виходячи з поняття апартеїду та з огляду на міжнародну практику, існування цього злочину неможливе поза державною системою реалізації його складників. Вагомим підтвердженням такої думки є ПАР 1948–1994 рр., оскільки в апартеїді брали участь уряд та цілий народ, які розуміли, як функціонує система цього злочину.

В апартеїді злочинна політика держави здійснюється всіма органами публічної влади, закріплюється на законодавчому рівні, а також забезпечується силовими структурами, зокрема армією, та підтримується на рівні населення цієї держави, яке шляхом голосування на виборах бере участь у формуванні і встановленні такої політики [6].

На думку багатьох науковців, здійснення такого масового порушення прав людини неможливе без винного наміру державних органів, що говорить про доцільність встановлення особливої міжнародно-правової відповідальності держави. Зокрема, Роберто Аго, спеціальний доповідач Комісії міжнародного права, висловив думку: «Покарання урядом безпосередніх виконавців не досить. Слід наголосити, що Конвенція 1973 р. вказує на покарання тих, хто проводив політику апартеїду. Однак держава особисто проводила таку політику, тому вона ніколи не вживатиме справедливих заходів» [4].

Висновки. Апартеїд є міжнародним злочиним, який являє собою антилюдські діяння, які здійснюються у контексті інституціоналізованого режиму систематичного гноблення і панування однієї расової групи над іншою расовою групою чи групами, здійснювані з метою збереження такого режиму. Обов'язковою ознакою цього злочину є винний умисел. Проаналізувавши сутність міжнародного злочину апартеїду та практику його вчинення, слід зазначити, що його реалізація неможлива без залучення всього державного механізму. Апартеїд не може бути вчинений випадково або через недогляд посадових осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Elements of Crimes / Published by the International Criminal Court. The Hague (The Netherlands): International Criminal Court, 2013. URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/Documents/ElementsOfCrimesEng.pdf>
2. Конвенція про припинення злочину апартеїду та покарання за нього від 30 листопада 1973 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_149
3. Римський статут міжнародного кримінального суду. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588
4. Важна К. Інститут кримінальної відповідальності держави як основа міжнародно-правового механізму протидії злочину апартеїду. URL: <http://er.nau.edu.ua:8080/handle/NAU/19698?mode=full>
5. Скрильчик О.О., Слатвицька А.В. Класифікація злочинів у міжнародному праві: теоретико-правовий аспект. Форум права. 2011. № 2. С. 839–847.
6. American Apartheid: Segregation and the Making of the Underclass. URL: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/229532>
7. Overcoming Apartheid: Can Truth Reconcile a Divided Nation? URL: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0002716205282895>